

LA INVESTIGACIÓ POT canviar la història

La Marató

Víctor Amela, Marc Artigau i Queralt, Jenn Díaz,
Martí Gironell, Helena Garcia Melero,
Pilar Rahola, Gemma Ruiz, Care Santos,
Sílvia Soler, Albert Villaró

Malalties infeccioses

Fundació
La Marató de TV3

Columna

El llibre de La Marató
MALALTIES INFECCIOSES

Víctor Amela, Marc Artigau i Queralt,
Jenn Díaz, Martí Gironell,
Helena Garcia Melero, Pilar Rahola,
Gemma Ruiz, Care Santos,
Sílvia Soler, Albert Villaró

Il·lustracions d'Antònia Arrom

Columna

PRIMERA EDICIÓ: NOVEMBRE DEL 2017

A MÉS DELS AUTORS DELS TEXTOS I DE LES IL·LUSTRACIONS,
EN AQUESTA EDICIÓ TAMBÉ HAN COL·LABORAT ELS EQUIPS DE LA FUNDACIÓ DE LA MARATÓ,
I DE LA CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS.

© DELS TEXTOS: VÍCTOR AMELA, MARC ARTIGAU I QUERALT, JENN DÍAZ, MARTÍ GIRONELL,
HELENA GARCIA MELERO, PILAR RAHOLA, GEMMA RUIZ, CARE SANTOS,
SÍLVIA SOLER, ALBERT VILLARÓ, 2017

© DE LES IL·LUSTRACIONS: ANTÒNIA ARROM, 2017
WWW.DANDELIA.NET

© CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS, S.A., 2017

© COLUMNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U., 2017
AV. DIAGONAL, 662-664 – 08034 BARCELONA

LLIBRE REALITZAT AMB LICÈNCIA DE LA CORPORACIÓ CATALANA
DE MITJANS AUDIOVISUALS, S.A.

COORDINACIÓ CCMA: ÀNGEL LACALLE

ISBN: 978-84-664-2325-0

DIPÒSIT LEGAL: B.22.712-2017

FOTOCOMPOSICIÓ: LOZANO FAISANO, S.L.

IMPRÈS A: LIBERDÚPLEX

www.columnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

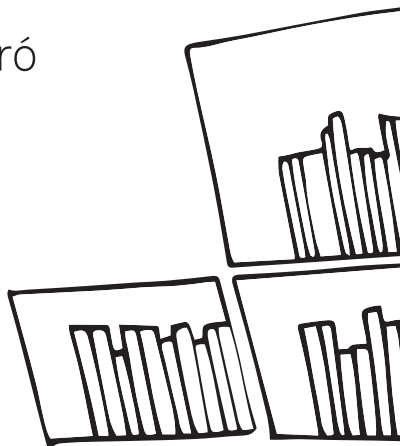
Tots els drets reservats.

Índex

Pròleg, per <i>Lluís Bernabé</i>	9
Com ningú en carn posat, per <i>Albert Villaró</i> . .	12
En Robert, per <i>Helena Garcia Melero</i>	32
Fill de la infecció, per <i>Víctor Amela</i>	50
Fora de perill, per <i>Jenn Díaz</i>	68
Gotetes d'aigua, per <i>Pilar Rahola</i>	82
La lloba, per <i>Sílvia Soler</i>	100
La llum d'Akhenaton, per <i>Martí Gironell</i> . .	124
Myriam, per <i>Gemma Ruiz</i>	144
Un cap de setmana, per <i>Marc Artigau i Queralt</i>	170
Un negoci diferent, per <i>Care Santos</i>	190
Biografies	209

COM NINGÚ EN CARN POSAT

Albert Villaró

—Comença per aquí. No s’ho ha mirat ningú. En aquest diria que només hi ha testaments. I em penso que després n’hi ha un altre, un fragment petit. Però ho hauria de comprovar. M’ho miro. Comença amb aquest.

Mossèn Nemesi, l’arxiver, va deixar el manual damunt la taula. Era un volum relativament més prim que els altres que hi havia alineats als prestatges de la secció de notarians. Al lloc de l’enquadernació, un pergami reaprofitat, escrit amb unes lletres gruixudes i imprecises del segle XVIII, hi deia:

*Liber testamentorum
anni ab incarnatione Domini
millesimi tricentesimi quadragesimi octavi
Not. Petrus Rajola*

Vaig esperar a obrir el volum que mossèn Nemesi tornés al seu despatx. M'incomodava veure'l tafanejar per allà. A la sala de lectura només hi havia un capellà que llegia els diaris del dia. Malgrat les ulleres de cul de got que duia (o potser per culpa de), tenia *La Vanguardia* gairebé empegada al nas.

Segur que no hi trobaria gran cosa, vaig pensar. Un cul-de-sac documental. No havia vist gaires testaments, abans. Ni antics ni moderns. Potser algun, en l'assignatura de Paleografia, molt per damunt, quan parlàvem dels formularis, de les dreceres que es podien prendre per no haver-te d'empassar paràgrafs i paràgrafs de llatinades legals. Però algú m'havia dit que tots eren iguals, que no tindria cap problema. La cal·ligrafia, típica cursiva notarial. Fàcil de llegir, un cop tenies clar quin era el sistema d'abreviatures. Les ratlletes que substituïen enes i emes, els peus ratllats i enllaçats de les pes i les cus, les os volades, els punts i coma finals que significaven un final en nominatiu. La sensació que vam tenir el primer dia de curs que ens trobàvem davant d'un llenguatge secret ja s'havia esvaït del tot. Era una escriptura elegant però funcional: la immensa majoria dels escrivans tenien si fa no fa el mateix traç, de punta a punta d'Europa,

de Galícia a Sicília, de Cadis a Oslo, com si s'haguessin posat tots d'acord. Havia portat de casa el Capelli, el cèlebre diccionari d'abreviatures llatines, però gairebé no el vaig fer servir: la cal·ligrafia de l'escrivent (les cal·ligrafies dels escriptors, perquè imaginava que no n'hi havia un de sol) era clara, de bon llegir, el paper estava en molt bon estat, sense taques d'humiditat ni rosecs de ratolins. Una pura delícia per a l'estudiant inexpert.

12 de juny, 1348. «Quoniam nullus in carne positus mortem eludere potest». «Com ningú en carn posat no pot eludir la mort». Comencem bé, vaig pensar. Aquell primer testament era el d'una noia: Elisenda, filla de Pere Mestre, teixidor. Jove i soltera, perquè encara estava vinculada al pare i no pas al marit. Les disposicions eren poques, les bàsiques: no tenia patrimoni, ni fills, cap complicació especial a l'hora de les darreres voluntats. Sepultura al claustre del convent nou dels predicadors. Una germana petita, l'Almodís, a qui deixava els vestits i les joies, poques, que devia tenir. I prou. Això sí: signaven set testimonis, set, els mateixos que haurien de validar les disposicions del testament d'un mercader pode-

rós. La maquinària s'havia posat en marxa. L'endemà, un altre: Guillem Clergue, carnisser. Aquest volia ser enterrat al petit cementiri de Sant Miquel, al costat de la catedral. La seva dona estava embarassada. *Cum pregnatus*, deia. Cap més fill.

El dia 14, més. Quatre testaments. El 15, tres. Cinc el 16. Abans de continuar llegint-los, els vaig comptar. Entre el 25 de març —en aquella època l'any començava el dia de l'Anunciació— i el dia de Cap d'Any, tres-cents vint-i-cinc testaments. Sobre la població estimada que tenia la ciutat —entre les mil dues-centes o mil tres-centes persones— allò era una autèntica bestiesa. Ja ho tenia: proves, números, estadístiques, una gràfica que es podria tabular i representar. Una corba amb prou feines intuïda, que aniria dibuixant amb precisió a mesura que anés buidant els documents, però que ja es veia amb una repassada ràpida: inici a mitjan juny, foguerada fulminant durant el primer mes, amb un clímax a mitjan juliol, per anar davallant a poc a poc fins que, cap a mitjan agost, l'onada s'havia apaivagat gairebé del tot: la darrera setmana del mes n'hi havia un o dos per setmana, la que suposava que devia ser una ràtio normal. I fins aquí la demostració prèvia de la tesi. La pesta negra havia atacat la ciutat d'una manera brutal.

Una tercera part de la població havia mort, si suposàvem que els que feien testament estaven malalts i probablement morien, i tenint en compte que també n’hi devia haver molts que van emmalaltir i no van tenir l’oportunitat ni l’esma d’anar a testar. Es diu fàcil. Un de cada tres. Com si avui es morissin, de patac, cinc mil veïns meus. Com si Barcelona hagués d’enterrar cinc-cents mil habitants en un parell de mesos. Com si Europa perdés dos-cents setanta milions de ciutadans, quaranta milions en un sol dia. Inconcebible.

L’endemà vaig aconseguir, després de fer pena a l’arxiver, que em deixés fotocopiar els protocols. El blanc i negre radical i recremat de la fotocòpia, sense matisos, els feia una mica més difícils de llegir. Em perdia, a més, la fascinació de l’original, de pensar que aquells papers havien estat escrits feia gairebé set segles, però si més no m’estalviava haver de sotmetre’m a la fèrula dels horaris —sempre inconstants i aleatoris— de l’arxiu. Trobaria a faltar la textura dels folis de paper de drap, els vestigis de la sorra que l’escrivent feia servir per eixugar la tinta i que acabava per escampar-se damunt la taula.

Em passaria tot l'estiu buidant els testaments. Com que fins al novembre no havia de presentar la tesina vaig decidir que m'acomodaria al ritme en què apareixien. Si el 20 de juny n'hi havia tres, aquell dia només llegia els tres que em tocaven. Mentrestant, m'aniria documentant, amb un patracol de fotocòpies d'articles que m'havia fet una amiga que anava cada dia a la biblioteca medieva-
lista del CSIC, al carrer de les Egipcíaques.

—Què dius que fas?

La Sílvia estudiava medicina, segon curs. Els pares tenien la farmàcia de la plaça del mercat, i el germà gran ja feia el quart curs d'apotecari. La simbiosi fraternal perfecta. Quin valor que tenia la Sílvia, pensava jo. No serviria: em mig marejava quan ella m'explicava —exagerant, sens dubte— la sordidesa de les piscines de cadàvers del Clínic, en les pràctiques d'anatomia.

—Eh, la pesta negra.

Ella no n'havia sentit a parlar, naturalment, perquè potser feia cinquanta anys que ningú no es moria de pesta, i a la facultat hi anaven per estudiar malalties reals, contundents, que fossin presents en la vida dels pacients, i no pas unes tronades relí-

quies mèdiques que només servien perquè doctors jubilats presentessin comunicacions a congressos d'història de la medicina. Jo n'era, mal m'està dir-ho, un petit expert: repel·lent i setciències. Les primeres notícies de la plaga, el 1333. Grans terratrèmols a Manxúria, seguits d'un període d'inundacions i secades: tot un rosari de catàstrofes naturals que van posar en contacte els rosegadors salvatges de l'estepa —marmotes, se suposa— amb les rates, no la *Rattus rattus*, ans la *Rattus norvegicus*, una espècie invasiva que havia desplaçat les rates autòctones. Intercanvi de puces, intercanvi de bacils que viuen a la seva saliva. Les puces piquen rates. Les rates moren. Les puces, sense vehicle, salten als gats i als gossos domèstics. Els piquen i els inoculen la malaltia. Els gats i els gossos moren. Les puces, sense vehicle una altra vegada, salten als humans. Els piquen i els inoculen la malaltia. I moren i les puces ja no tenen a qui més recórrer. Fi de la cadena. El gran culpable: la *Yersinia pestis*. Un bacil.

No sabia si dir-ho. Però sí:

—És un bacteri gramnegatiu, per si en tenies algun dubte.

No la vaig impressionar.

—Aha. I què més?

—T'estic fent la competència, Sílvia. Hi havia tres modalitats de la malaltia. Hi ha, de fet, perquè sembla que no està eradicada del tot. La bubònica, la septicèmica i la pulmonar. La pitjor, de llarg, la pulmonar: una mortalitat del cent per cent, transmesa per via respiratòria. La bubònica, per picades. Un seixanta, setanta per cent de mortalitat. Els ganglis inflamats es necrosaven, i d'aquí ve el nom de pesta negra. De la septicèmica no en sé gran cosa, potser perquè no havia estat tan freqüent. Una infecció general a la sang. També fulminant. Cent per cent.

Ens trobàvem al vespre, a la terrassa de l'Espanya, amb la resta de la colla. Sovint em saludava dient el mateix:

—Què, com van, els teus morts?

No sabia trobar-hi la intenció: si és que hi havia una punta de sornegueria o bé era l'expressió, a la seva manera, d'un interès sincer. Potser les dues coses, pensava, per consolar-me. Invariablement, la resposta era sempre la mateixa:

—Van fent. A poc a poc.

Tenia ganes de portar-la a casa, d'ensenyar-li les fotocòpies, les fitxes, els arbres genealògics

d'algunes famílies que, testament a testament, anava confegint, els croquis, els plànols marcats amb gomets. Potser podria convèncer-la perquè un dia m'acompanyés a l'arxiu a veure els originals, amb l'excusa (veritable) que tenia alguns dubtes de lectura. Però tenia por que se'n rigués de mi, perquè no podia mantenir aquella impassibilitat científica, la de l'estudiós que està pel damunt de les contingències. Els meus morts ja no eren una xifra. Al darrere de cada nom hi havia una vida sencera. De mica en mica, els números, tan contundents com m'havien semblat d'entrada, s'anaven esborrant i els canviava per noms, per famílies, per esbossos de relats. Començava a conèixer qui eren els meus testadors, a entrellucar els petits missatges que batgaven al darrere dels testaments. La sogra que no s'entén amb la jove. El destinatari misteriós d'una deixa que no serà revelat, sota secret de confessió, fins que el testador mori. La *guitarria* —una guiterina de cordes metàl·liques, devia ser— que el músic Ramon Martí va deixar al seu amic Pere Esquiú. Ni la pobra Elisenda, ni Pere Puigverd, ni Guillem Çafont, ni la Guiva, ni la resta de trescents i escaig testadors no eren conscients que la seva desgràcia venia de la Xina. Probablement, ni sabien que existia, o només n'havien sentit una

vaga notícia, del regne misteriós de l'orient. Ni el pobre Bernat Sartre, que, *timens penas inferni*, va deixar una fortuna a la catedral, amb la pretensió que l'enterressin al claustre. Ni els capellans que, desobedients al dret canònic, es casaven i tenien fills, per sistema.

El que al principi eren document asèptics, sense ànima, van veure com tenien la virtut d'alliberar secrets, de deixar-nos mirar pel forat del pany. No hi feia res que haguessin passat sis-cents cinquanta anys. La gent de llavors és la mateixa d'ara.

Va passar la festa major, la voràgine de tres dies de boira i polanskis, un combinat impossible fet de vodka, cafè i rodanxes de llimona. Quedava molt poc per recomençar el curs. El treball estava gairebé enllestit. Al cap de quinze dies hauríem marxat tots cap a Barcelona, l'hivern arribaria de patac, disfressat de tardor, gairebé sense avisar, i duraria nou mesos, com un embaràs llarg i pesant. Després de la disbauxa, no ens vam trobar fins al cap de setmana següent. Estàvem tots una mica cansats de tots, però també ens trobaríem a faltar.

—Què, com van, els teus morts?

En la pregunta ritual de la Sílvia hi vaig percebre un to diferent. Potser eren imaginacions meves. Jo ja havia acabat. Els testaments de la primera setmana de setembre ja eren residuals, les restes del naufragi. Me'n quedaven pocs, deu o dotze per acabar de buidar aquell any terrible, però les conclusions feia dies que estaven redactades. En qualsevol cas, em sentia preparat. També feia dies que n'estava.

—Vine. Que ho vols veure?

No havia arribat ningú més a la terrassa mig buida de l'Espanya. Així era més fàcil. Per què no.

—Veure el què?

—T'explicaré coses. Tour turístic.

Es va mossegar el llavi inferior. Sempre ho feia.

—Per què no?

Per què no. Estava encuriosida. Anem-hi, va, a veure per on sortirà.

—Doncs vine.

Vam travessar el cap del passeig per entrar al nucli antic de la ciutat, allà on hi havia hagut el portal de Ponent. A la botiga de joguines abans s'hi alçava una torre per protegir l'accés, després de travessar un pontet sobre el fossat per on baixava el rec dels molins.

—L'Elisenda Batlle va morir el dia 12 de juny. Era un dijous. La primera de tots.

Naturalment, jo no sabia on havia viscut l'Elisenda. Molt poques vegades havia pogut trobar una referència precisa, el nom d'un carrer identificable. El barri sí, més sovint. Soldevila, Capdevila, el Tredós o el del Maell. Però era igual. L'Elisenda, o la Romia, o la Sibilla, o la Guillema havien viscut allà, havien rebut una picada de puça, havien emmalaltit al cap d'una setmana i havien mort, després de tres o quatre dies de patiment i dolor. A tots els carrers i a cada casa hi havia hagut un malalt.

—L'epidèmia va avançar molt de pressa. La segona setmana de juliol va ser terrible. Vint, trenta, quaranta morts cada dia. Els que feien testament tenien dificultats per trobar els set testimonis. Ho diuen ben clar: n'hi ha cinc, només, per culpa de la *ingruente mortalitatis pestis*. Per culpa de l'enorme mortaldat per la pesta.

Jo portava a la motxilla un quadern amb notes: aquell recorregut ja l'havia fet altres vegades, sol. Era la manera d'atorgar espai i volum a les dades, tan planes, del paper. Donava sentit a la recerca. De tant en tant, feia veure que el consultava. Tot i que m'ho sabia de memòria, no em volia arriscar que em prenguéss per boig.

—Els enterraven en taüts. Des de feia poc temps, s'havien posat de moda. Un dels fusters, que es deia Jaume Çacort, es va morir a començament de juliol. Li devien setze lliures per caixes no cobrades. Una petita fortuna per a un artesà. Ho va llegar als frares predicadors. Tot un detall.

Vam deixar enrere la catedral. Era massa car enterrar-s'hi. No tothom podia. Els canonges i els rics-però-rics-de-debò.

Una placeta irregular, estranya. Tot té la seva explicació.

—Aquí hi havia el cementiri de Sant Nicolau. Era el més petit de la ciutat. Hi van enterrar tres persones. Totes durant la primera quinzena del mes de juny; penso que després no hi devia quedar prou espai disponible. La primera que penso que va emmalaltir, l'Elisenda. Segurament era del barri. Un apotecari, també. Pere Ferrer, es deia. D'aquest en vaig localitzar l'inventari de béns. Te'l passaré, si vols. Al teu germà li encantarà. És molt interessant, perquè hi trobes relacionades les medicines que venia. Sucre candi. Mantega de Xipre. Pols de mòmia. No li va servir de res, es va morir dels primers. I aquí els tenim. Bé, aquí s'hi van estar, no crec que encara hi siguin. En algun moment els devien treure. Hi havia nou cementi-

ris dins de les muralles. T'ho imagines? Nou. Es podia escollir, en funció de les devocions i dels diners que tinguessis.

No, la Sílvia no s'ho imaginava. Per ella, l'únic cementiri era el que hi havia al costat de la carretera de Llevant, el de la sequoia enorme, on només hi havia anat una vegada, l'any abans, quan van enterrar l'avi. Però aquell, li vaig dir, era de mitjan segle XIX, el producte d'una molt comprensible febrada higienista. Cap a final del segle XVIII ja van veure que era impossible continuar enterrant gent dins de la ciutat. El cementiri més gran era el del convent dels Predicadors. On ara hi ha l'estació d'autobusos.

—Poc t'ho pensaves, oi? —li dic—. Quan van treballar els fonaments es van fer un fart de treure làpides i ossos. De nit, perquè ningú pogués avisar els arqueòlegs. El camp de les Tombes, en deien. L'arxiver en va poder recuperar alguna làpida. La del notari dels testaments, precisament. Pere d'Altarriba, àlies Rajola.

Vam seure al pedrís del Seminari Vell.

—T'ho imagines?

—El què?

—Un mort de cada tres. A casa teva sou sis: us haurien tocat dos morts. A casa meva és més difícil de fer els comptes. De quatre, o un o dos. De vegades hi havia sort i la plaga passava de llarg. D'altres, no: es morien tots. Com els Sartre, uns drapers, dels més rics de la ciutat. Set morts en quatre dies. No hi havia distincions de classe, queien tots igual.

Sempre hi ha silencis. Aquest es va fer un pèl massa llarg. Era una pausa estranya, difícil d'interpretar. Els xiscles dels falciots que sobrevolaven la plaça, infatigables, eren com insolents.

—Tornarà a passar.

—És una pregunta?

—No ho sé. Tornarà a passar?

—Sí. Segur. En un moment o altre, tornarà a passar. La pesta no, que els metges la teniu controlada. És fàcil. Hauria estat relativament fàcil, si en aquell moment haguessin tingut els antibiòtics d'ara. Amb sulfamides n'hi hauria hagut prou. Però ja sortirà alguna altra malaltia, segur, que ens enxamparà amb la guàrdia baixa, sense recursos, sense saber com combatre-la. És inevitable. Com la grip del 1918, com la pesta de Justinià. És només qüestió de temps.

—I llavors?

—Llavors no ho sé, Sílvia. Dependrà de tu. M'ajudaràs, oi? Ens ajudaràs, no?

Em va agafar la mà. Mai no me l'havia agafada. Si més no, d'aquella manera. No la va deixar anar. De moment.

—I tant. No pateixis, ruc. Ens en sortirem.